Vleermuiswerkgroep Nederland

Nieuwsbrief 64
Jaargang 23 (2011)
Nummer 1

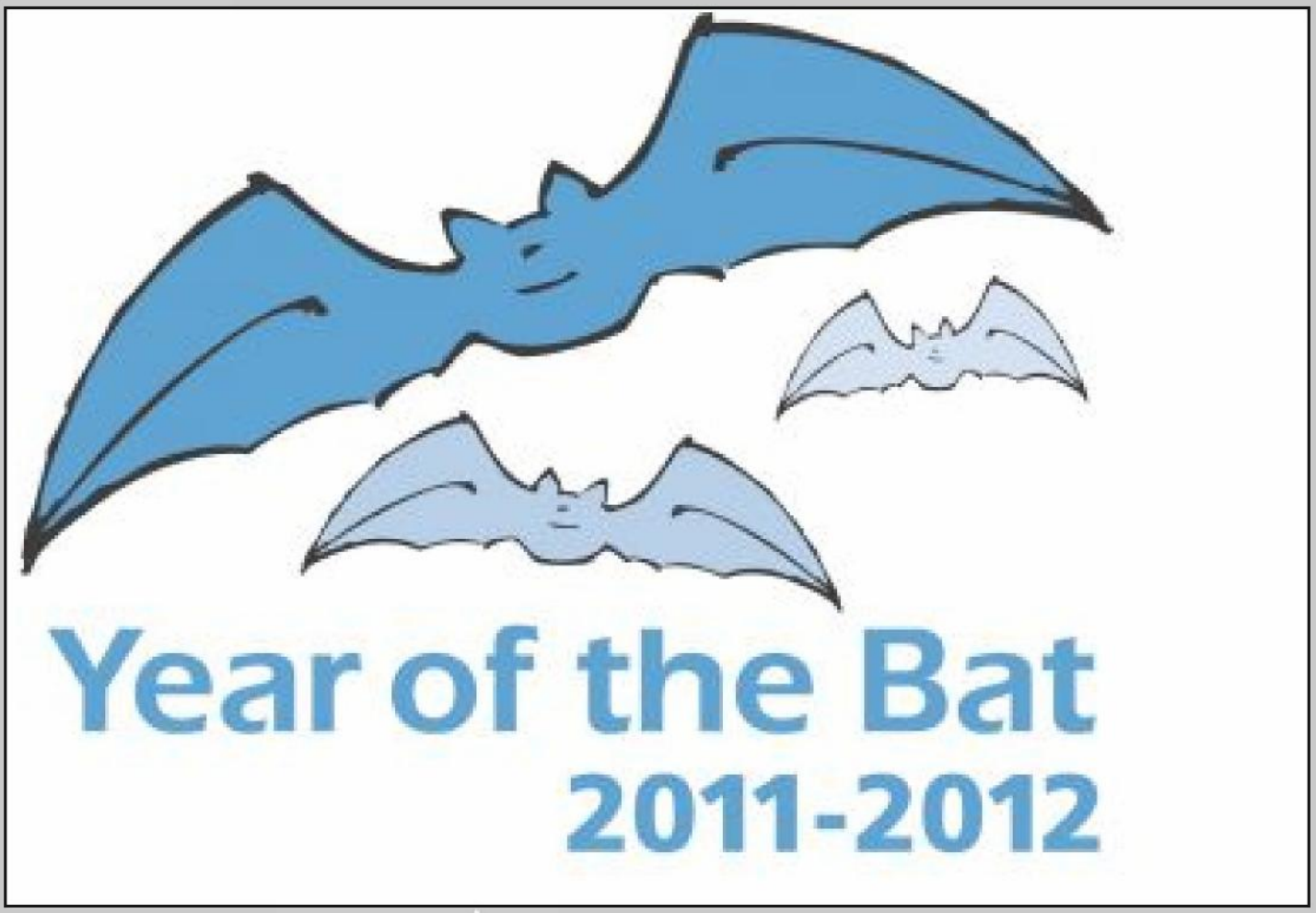

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van
de Vleermuiswerkgroep Nederland

ISSN 0928-3587

Redactie:
Carolien van der Graaf, René Janssen,
Annemieke Ouwehand

Redactieadres:
Carolien van der Graaf
Ellekomstraat 70
2573 XG Den Haag
vlennieuwsbrief@vleermuis.net

De redactie houdt zich niet verantwoordelijk voor de inhoud van de artikelen. Wel houdt de redactie zich het recht voor artikelen in te korten, te redigeren en voor personen of groepen kwetsende artikelen niet te plaatsen.

Artikelen insturen:
Teksten kunnen aangeleverd worden via mail. Foto's en tekeningen liefst apart via de e-mail toesturen. Grafieken gelieve in een excel-bestand te versturen.
E-mail:**VLENNIEUWSBRIEF@vleermuis.net**

People from outside the Netherlands can subscribe to the Newsletter by sending an e-mail to vlennieuwsbrief@vleermuis.net to become a VLEN member.

Adreswijzigingen kunnen rechtstreeks doorgegeven worden door te mailen naar: leden@zoogdiervereniging.nl.

Afbeelding voorplaat: logo year of the bat van www.yearofthebat.org

Inhoud

3 2011 het jaar van de vleermuizen
door: www.vleermuis.net

4 Rectificatie Overwinterende vleermuizen op de Utrechtse Heuvelrug
door: Fons Bongers

7 Dwergvleermuizen op de radar 2
door: Willem A. Hol

10 Boekaankondiging:
De Vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika
door: Peter Lina

11 Over:
De Vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika
door: Anne-Jifke Haarsma

12 Webcam op www.vleermuis.net
door: www.vleermuis.net

13 Raadselachtige trek van vleermuizen langs Zeeuwse kust
door: Lucien Calle

15 Hnadrreiking verblijfplaatsen zoeken (zonder detector)
bron: www.vleermuis.net/inleiding/blog.html

18 Agenda
23 Adressen

2011 het jaar van de vleermuizen

door: www.vleermuis.net

Het jaar 2011 is het Europese 'Jaar van de Vleermuizen'. In alle europese landen zal een jaar lang meer aandacht worden geschonken aan vleermuizen.

Grote partners die de organisatie mogelijk maken zijn onder andere:
- United Nations Environment Programme (UNEP)
- Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), ook wel bekend onder de naam Bonn Conventie (letterlijke vertaling: Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten)
- Werkgroep voor bescherming van Europese vleermuizen (EUROBATS)
- Vleermuiswerkgroep van de IUCN
- Bat Conservation International (BCI)
- Bat Conservation Trust (BCT)

Year of the Bat
2011-2012

2011
Jaar van de
VLEERMUIZEN

Voor meer informatie over het Europese jaar van de vleermuis, kijk onder deze link: www.yearofthebat.org.

Ook wij vinden het jaar van de vleermuis een mooi moment om de Nederlanders de wereld van de vleermuizen te laten ontdekken. Natuur is vaak ver weg. We zien olifanten en tijgers op TV, maar zien de dieren om huis over het hoofd. Daarom zal de vleermuiswerkgroep Nederland samen met de Zoogdiervereniging in 2011 meerdere vleermuis activiteiten organiseren. We hopen het draagvlak voor de natuur te vergroten door juist de Nederlandse vleermuizen in beeld te brengen. Onbekend en mysterieus maar erg nuttig.

Hoogtepunten van het 'Jaar van de Vleermuizen' worden een **zoektocht naar kolonies in het voorjaar**, de **'Nacht van de Vleermuis' op 27 augustus 2011** en een **symposium** over vleermuizen (de **Vlendag op 29 oktober 2011**). Daarnaast zullen we op verschillende manieren kennis over vleermuizen, met name vleermuizen dicht bij huis, vergroten. Zo hopen we dit jaar een **webcam** te installeren met life vleermuisbeelden, we zullen een **forum** starten of de nut en onzin van vleermuiskasten, op de site zullen verschillende **folders** verschijnen met informatie over onderwerpen als: een vleermuisvriendelijke tuin, vleermuisvriendelijk bosbeheer en omgang met vleermuizen bij spouwmuur isolatie.

Voor wie nieuwsgierig is naar de komende activiteiten, lees het verslag van het vleermuissymposium in 2010 of kijk naar de eerste beelden gemaakt voor de webcamera. Op deze site is nu al veel informatie over vleermuizen te vinden, brochures en folders zijn ondermeer te downloaden onder deze link: Vleermuizen informatie algemeen

Overwinterende vleermuizen op de Utrechtse Heuvelrug

door: Fons Bongers (fonsbongers@hotmail.com)

Rectificatie figuur 4

Dit artikel is reeds in de Vlen-nieuwsbrief 63 verschenen. Hierin is een verkeede afbeelding weergegeven. Hier is het artikel opnieuw geplaatst en nu met de juiste afbeelding van figuur 4.

Vleermuizen staan steeds vaker in de aandacht van natuurbeschermers en van initiatiefnemers voor ruimtelijke ontwikkelingen. Alle vleermuizen binnen de Europese Gemeenschap kennen de hoogste graad van wettelijke bescherming. Dat leidt er ook toe dat het wetenschappelijk onderzoek naar verspreiding en ecologie van vleermuizen intensiever wordt. Op de Utrechtse Heuvelrug doet zich een ontwikkeling voor die inzichten biedt voor een betere bescherming van deze bijzondere zoogdieren.

Vleermuizen op de Utrechtse Heuvelrug

In februari 1997 werden zes potentiële overwinteringlocaties op de toenmalige Vliegbasis Soesterberg onderzocht op de aanwezigheid van overwinterende vleermuizen. Hierbij werden in een ondergrondse gang, aangelegd door de Duitse bezetter, tot veler verrassing vijf watervleermuizen aangetroffen. Een nieuwe soort voor de vliegbasis, maar niet voor de regio. In oude waterkelders op enkele kilometers afstand werden bij jaarlijkse wintertellingen ongeveer 80 watervleermuizen en grootoorvleermuizen waargenomen. De vijf dieren op de vliegbasis waren het begin van een ontwikkeling die door onderzoek en monitoring kon worden gevolgd. Wat zich in de twaalf opvolgende jaren aftekende is zowel vanuit ecologisch onderzoek als vanuit het natuurbeheer interessant.

Van de zeventien soorten vleermuizen in Nederland komen er acht voor op de Utrechtse Heuvelrug. Gebouwbewonende soorten als gewone dwergvleermuis en laatvlieger komen wijd verbreid voor en jagen in natuurgebieden maar ook in de steden en dorpen. De bos- en boombewonende soorten als gewone grootoorvleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, franjestaart en baardvleermuis zijn voor hun verspreiding aan bossen en landgoederen gebonden. Deels jagen ze in nabije open landschappen als agrarische graslanden en moerasgebieden. Mocht u als lezer nog de illusie hebben dat vleermuizen op elkaar lijken … op ecologisch gebied verschillen ze net zoveel als een koolmees, een boerenzwaluw en een zwarte stern van elkaar verschillen bij de vogels.

Vleermuizen en menselijke bebouwing

Van nature kennen vleermuizen in Europa twee soorten verblijfsplaatsen: bomen en grotten. Voor de winterperiode hebben ze een probleem; omdat het allemaal insecteneters zijn zitten ze 's winters zonder voedsel. De meeste Europese soorten lossen dit op door een lange winterslaap te houden. In die periode brengen zij hun metabolisme tot een dusdanig laag niveau terug dat ze met een minimum aan vetreserves deze periode kunnen overleven. Zware, langdurige koude vormt daarbij een bedreiging, enerzijds door bevriezing, anderzijds doordat de dieren om vorstvrij te blijven hun levensprocessen op een hoger niveau moeten brengen. Dat laatste gaat dan weer ten koste van de vetreserves.
De verschillende soorten vleermuizen lossen dat op met verschillende strategieën. Sommige soorten trekken naar het zuiden, andere bezoeken vorstvrije plaatsen voor de winterslaap. De in het zomerhalfjaar in grotten verblijvende soorten overwinterende in grotten, de boombewonende soorten trekken naar het zuiden of overwinteren ook in grotten. Al deze soorten hebben zich in zoverre aan de mens aangepast dat

ze gebouwen als vervanger van natuurlijke grotten zijn gaan gebruiken. Dit is een succesvolle strategie omdat daarmee het natuurlijke leefgebied in de loop van honderden jaren kon worden uitgebreid tot alle gebieden waar ondergrondse bebouwing aanwezig is voor het veilig houden van een winterslaap. Zonder ondergrondse bebouwing zouden boombewonende soorten als baardvleermuis, franjestaart en watervleermuis in Nederland waarschijnlijk buitengewoon zeldzaam zijn.

Landschapsgebruik door watervleermuizen

De Utrechtse Heuvelrug grenst bijna overal aan natte open landschappen met veel oppervlaktewater, moerasgebieden en natte poldergebieden. Ideale zomerhabitats voor de watervleermuis. In het zomerhalfjaar verblijven de vrouwtjes in grote kraamkolonies, waarin de jongen worden geboren. De mannetjes verblijven in kleinere groepen. Kolonies van beide sexen zijn meestal gevestigd in holle bomen. Vanuit deze kolonies gaan de dieren vroeg in de avond op jacht. Daarbij jagen ze vlak boven het wateroppervlakte op allerlei insecten en vlak onder het wateroppervlak levende waterdiertjes. In het najaar trekken de dieren naar de overwinteringplaatsen die vooral op hogere gronden zijn gelegen. Na een overgangsperiode gaan ze ongeveer in oktober in winterslaap, die tot in het vroege voorjaar duurt.

Watervleermuizen op de Vliegbasis Soesterberg

In februari 1997 zijn de eerste overwinterende watervleermuizen op de Vliegbasis Soesterberg aangetroffen. Deze waarneming bracht de natuurbeheerders van de vliegbasis op de gedachte te bezien of er ondergrondse bebouwing beschikbaar zou kunnen komen als winterverblijf voor vleermuizen. Een inventarisatie van buiten gebruik zijnde bebouwing bracht aan het licht dat ongeveer 30 ondergrondse bouwwerken geen militaire functie (meer) hadden. Het gaat hier vooral om kleine personeelsschuilplaatsen, bunkers en stoomkelders. De objecten werden zodanig aangepast dat vleermuizen er toegang toe hadden en dat de ruimtes ook voor wintertellingen op overwinterende vleermuizen konden worden onderzocht. Deze maatregel had buitengewone effecten. Het gebruik als overwinteringverblijf nam fors toe. Enkele verblijven werden al het eerste jaar ontdekt door watervleermuizen en in toenemende mate werden ook grootoorvleermuizen aangetroffen. Deze laatste soort verblijft in de winter bij voorkeur in bomen, maar tijdens vorstperiodes trekken ze naar beschikbare bebouwing. Dit zijn lokale dieren, zomer en winter leven grootoorvleermuizen binnen een gebied van maximaal enkele vierkante kilometers. Ze verplaatsen zich uitsluitend over korte afstanden.
In 1998 kwam een grote hoeveelheid duikerelementen beschikbaar. Hiervoor moest een nuttige bestemming worden gevonden, anders werden ze verwerkt tot betongranulaat voor de wegenbouw. De elementen kwamen beschikbaar voor een kunstmatig winterverblijf voor vleermuizen. De bouw vond in 1998 plaats, en een (kleinere) tweede in 2000. Ook deze objecten werden enthousiast gebruikt door vooral

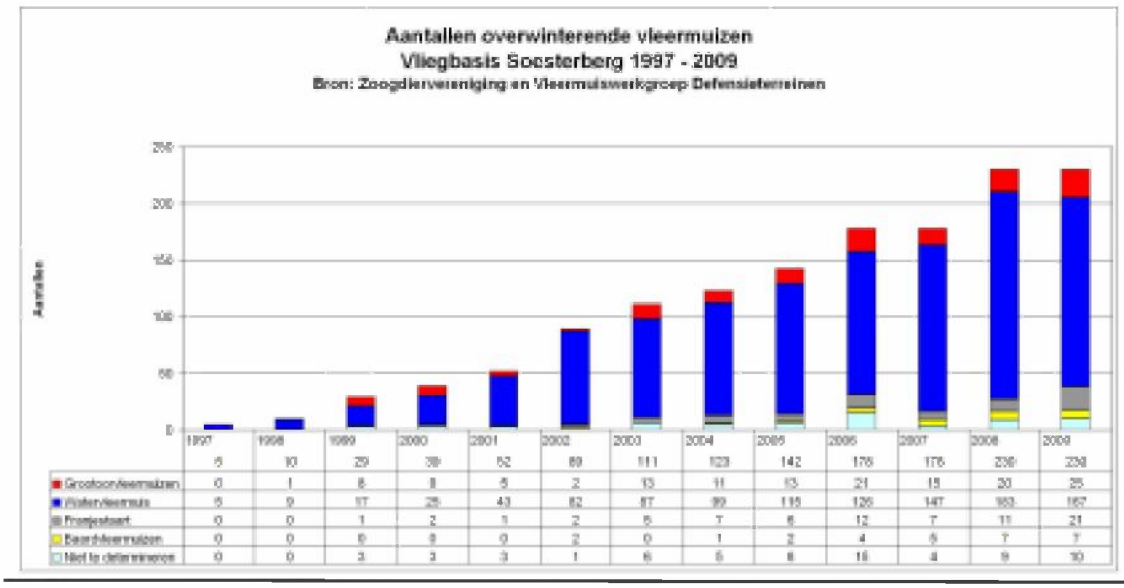

watervleermuizen. In februari 2009 werd voor het eerst de grens van 100 overwinterende vleermuizen in deze twee kunstmatige verblijven bereikt.

Iedere winter nam het gebruik van de ondergrondse objecten op de vliegbasis toe! Tot maar liefst 230 in 2008 en 2009 (zie tabel). De vraag wierp zich op waardoor een dergelijke toename werd veroorzaakt. Deze ontwikkelingen deden zich niet alleen voor op de Vliegbasis Soesterberg. Ook op twee andere vliegvelden was een toename waarneembaar, zij het in mindere mate. Het antwoord op het waarom kon uiteindelijk worden gevonden door niet alleen de winterperiode te bekijken, maar ook de herfst. Alle soorten vleermuizen zijn sociale dieren. Ze gebruiken geluiden om met elkaar contact te houden en ze verblijven graag in gezelschap van soortgenoten. Dat geldt logischerwijs vooral voor de paarperiode die in de late herfst en de winter ligt. Vrouwtjes bezoeken daarbij de mannetjes die zich al in winterverblijven bevinden. Het zijn dus de mannetjes die een winterverblijf bezetten en door middel van geluid vrouwtjes wijzen op de aanwezigheid van een paringsbereid mannetje, en dus ook een winterverblijf. De ruime aanwezigheid van potentiële winterverblijven leidde tot een grote trefkans bij passerende mannetjes én vrouwtjes. Daardoor kon de omgeving van de Vliegbasis Soesterberg zich binnen enkele jaren ontwikkelen tot een belangrijk overwinteringsgebied van watervleermuizen, en in navolging ook voor enkele andere soorten die overwinteren in ondergrondse bebouwing. Gedurende deze jaren, en nog steeds, wordt een nieuw potentieel winterverblijf snel gevonden en in gebruik genomen door overwinterende vleermuizen. Deze ontwikkeling is af te lezen aan de resultaten van wintertellingen zoals de Zoogdiervereniging deze in het kader van nationale natuurmonitoring verzameld. In de vier kilometerhokken (100 vierkante kilometer) rond de Vliegbasis Soesterberg zijn in 1997 in totaal 124 overwinterende vleermuizen aangetroffen. In 2009 was dit aantal toegenomen tot ongeveer 390 tot maar liefst. Het aantal door vleermuizen gebruikte overwinteringsobjecten binnen dit onderzoeksgebied nam daarbij toe van 7 tot maar liefst 30. (Zie bijgaande 2 figuren 1997 en 2007).

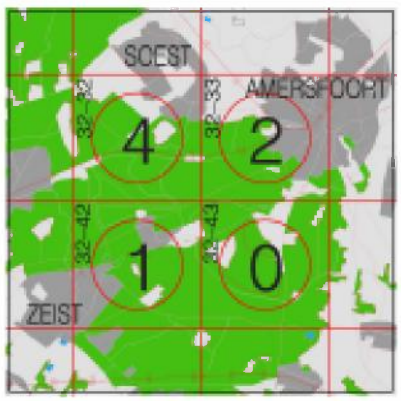

figuuur 3: 1997

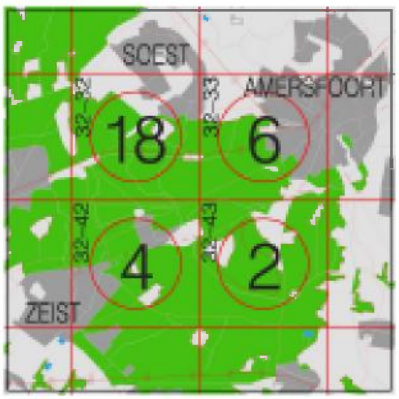

figuuur 4: 2007

Bruikbare kennis

Bij ruimtelijke ontwikkelingen worden projectontwikkelaars en overheden nogal eens geconfronteerd met de strikte bescherming van overwinteringlocaties van vleermuizen. Het ontbreken van ecologische kennis bemoeilijkt de zoektocht naar passende maatregelen, hetzij mitigerend, hetzij compenserend. Het inzicht dat soorten zoals de watervleermuis een rijk sociaal gedrag kennen en bovendien traditioneel zijn in het gebruik van verblijfplaatsen en vliegroutes kan helpen op de zoektocht naar passende maatregelen. Indien compenserende maatregelen moeten worden getroffen dan kan het raadzaam zijn om die in de nabijheid van andere winterverblijfplaatsen te plaatsen, waarmee het uiteindelijke resultaat meer kan worden dan de som der delen.

Fons Bongers
Dienst Vastgoed Defensie / Zoogdiervereniging / Vleermuiswerkgroep Defensieterreinen

N.B. Dit artikel is juni 2009 verschenen in het Vakblad Bos, Natuur en Landschap. Voor de Vlen-nieuwsbrief is de versie iets aangepast.

Dwergvleermuizen op de radar 2

door: Willem A. Hol (willem.hol@home.nl)

Een Gewone dwergvleermuis vliegt over een Doppler radar, die naar boven gericht is.
Van het opgenomen radarsignaal kan een tijd-frequentieplaatje worden opgebouwd met een duidelijke signatuur (Fig. 1.). Hoe werkt dit en wat kun je er mee?

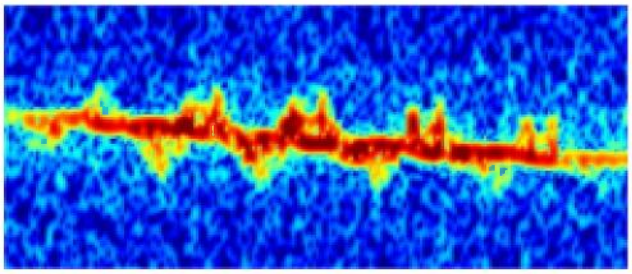

Fig. 1. Overvliegende Gewone dwergvleermuis. Relatie in tijd tussen uitzenden van ultrasone pulsen en vleugelslag

Inleiding

Vliegen kost een vleermuis veel energie. Ook het uitzenden van sterke ultrasone echolocatie-pulsen kost veel energie. Toch blijkt het uitzenden van deze pulsen tijdens het vliegen vanwege het efficiënt geïntegreerde systeem van beweging en ademhaling relatief weinig extra energie te kosten, zie o.a. [1] en [2].

Uit onderzoek aan de echolocatie van de Kuhl's dwergvleermuis en watervleermuis in het vrije veld bleek, dat meestal één puls per vleugelslagperiode wordt uitgezonden en wel als de vleugels ongeveer bovenaan zijn [3] en [4]. De vleugelslag werd hierbij bemonsterd door middel van foto's met meervoudige flitsbelichting (20 tot 100 ms tussen flitsen).

De relatie tussen de echolocatiesignalen en vleugelslag is meestal in het laboratorium onderzocht. Bij onderzoek aan de Kleine dwergvleermuis zijn twee voorkeursposities van de echolocatiepulsen gevonden [5]: Vlak voor het einde van de opgaande vleugelbeweging en direct na het begin van de neergaande vleugelbeweging. De vleugelbeweging is vastgelegd met een hogesnelheidscamera (250 en 500 beelden per s, infrarood en gedimd rood licht).
Uit recent laboratoriumonderzoek [6] aan echolocatie en vleugelbeweging van Eptesicus fuscus tijdens het vliegen en landen is o.a. gebleken, dat er verschillende voorkeursposities van de echolocatiepulsen zijn afhankelijk van het aantal uitgezonden pulsen per vleugelslag-periode. Rond het midden van de neerwaartse vleugelbeweging worden geen pulsen uitge-zonden waarschijnlijk omdat dan ingeademd wordt. Bij dit onderzoek is de vleugelbeweging met een videocamera en 50 Hz gesynchroniseerd infrarood flitslicht vastgelegd.

Met een Doppler radar kan de inkomende of uitgaande component van de snelheid van een object eenvoudig gemeten worden. Met voldoende oplossend vermogen zouden ook delen van een object, die op een bepaald moment verschillen qua snelheid, zoals lijf en vleugels onderscheiden kunnen worden, althans als deze delen voldoende radarsignaal reflecteren.
Net als vorig jaar ([7] en [8]) is een experimentele opstelling op basis van een commercieel verkrijgbare Doppler radar beproefd langs een vliegroute van Gewone dwergvleermuizen (Pipistrellus pipistrellus).

Fig. 2. IPS-146 Doppler radar.

Vraagstelling

- Is vleugelslag van een overvliegende vleermuis in het vrije veld waar te nemen met een eenvoudige Doppler radar?
- Hoe is de relatie in tijd tussen ultrasone pulsen en vleugelslag?
- Zijn er voorkeursposities voor het uitzenden van de ultrasone echolocatiepulsen?

Methode

Voor bewegingsdetectie en signalering met radar mogen een aantal frequentiebanden gebruikt worden, waarbij het effectieve zend-vermogen gelimiteerd is. Naast voldoende zendvermogen en niet te veel verliezen, zijn een goede Doppler resolutie (dit betekent een hoge zendfrequentie), een brede antennebundel en een lage prijs essentieel. Toegepast is een 24 GHz transceiver (InnoSenT IPS-146) met een bundelbreedte van ongeveer 30 graden.
De twee radar ontvangstsignalen zijn met twee ultrasone signalen simultaan geregistreerd. Deze ultrasone signalen zijn ook gebruikt om de vleermuissoort vast te stellen en te bepalen of de vleermuis ongeveer recht over de radar vliegt. De radar is naar boven gericht (Fig.2.).
Zie [9] voor details van de meetopstelling.

Als meetlocatie is een traject van een vliegroute zonder bomen gekozen [7] en [9]. Dwergvleermuizen vliegen hier vaak op "hoofd hoogte".
Voorafgaand aan de echte metingen is nagegaan of het aantal passerende dwergvleermuizen, dat door de vertikaal gerichte radarbundel vliegt, niet te klein is.

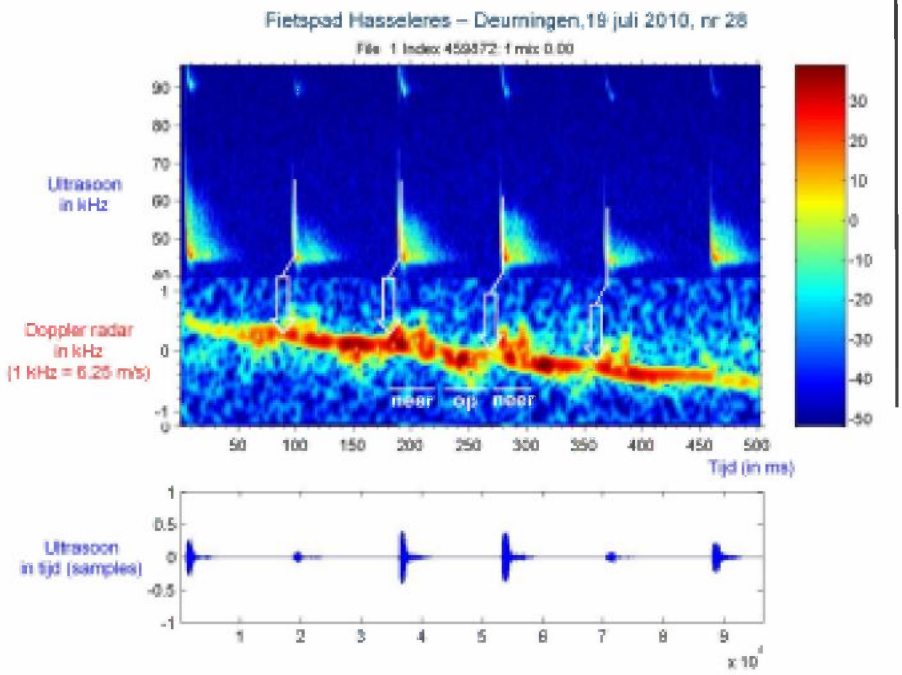

Fig. 3. Relatie tussen vleugelslag (op en neer) en ultrasone pulsen. Combinatie van tijd-frequentie-plaatjes van ultrasone pulsen en Doppler radarreflecties.

Van zowel de radarsignalen als de ultrasone signalen zijn tijd-frequentieplaatjes gemaakt, waarbij het lopende frequentiespectrum uitgezet wordt tegen de tijd. Deze plaatjes zijn gecombineerd (zie Fig. 3.). De sterkte van het signaal in een tijd-frequentie interval wordt hierbij met een kleurcodering aangegeven van donkerblauw (laag) tot donkerrood (hoog).

Resultaten

In de tijd-frequentieplaatjes van de Doppler radar is bij voldoende signaalruisverhouding, dus wanneer een vleermuis voldoende dichtbij door de antennebundel vliegt, een specifieke signatuur te zien (zie Fig. 3. midden). Naast een sterke reflectie afkomstig van het lijf van de vleermuis met een snelheid, die langzaam daalt van positief (in dit experiment inkomende beweging) via nul naar negatief (in dit experiment uitgaande beweging), zijn er reflecties die een iets hogere of lagere snelheid hebben.
Deze "uitstulpingen" in snelheid zijn te verklaren als reflecties van de bewegende vleugels. Een "uitstulping" aan de bovenkant betekent een hogere snelheid; er zijn reflecties van delen van de vleermuis met een extra snelheid naar de radar toe, dus een neergaande vleugelbeweging. Een "uitstulping" aan de onderkant betekent een lagere snelheid; er zijn reflecties van delen van de vleermuis met een extra snelheid van de radar af, dus een opgaande vleugelbeweging.

De relatie van deze alternerende extra reflecties met de echolocatie-pulsen in de tijd is zichtbaar gemaakt voor verschillende registraties van overvliegende Gewone dwerg-vleermuizen. Radarreflecties en ultrasone signalen zijn wel simultaan opgenomen, maar de ultrasone signalen zijn afhankelijk van de afstand tot de

microfoons tot wel 15 ms eerder uitgezonden door de vleermuis. Dit is met witte pijlen aangegeven in Fig. 3. - 5.
In een periode wordt meestal één puls uitgezonden en wel rond de overgang van de opgaande naar de neergaande vleugelbeweging. Dit is meestal het geval, maar niet altijd, zoals geïllustreerd is in Fig. 5. De op één na laatste echolocatiepuls in dit plaatje wordt uitgezonden midden in de opgaande vleugelbeweging.

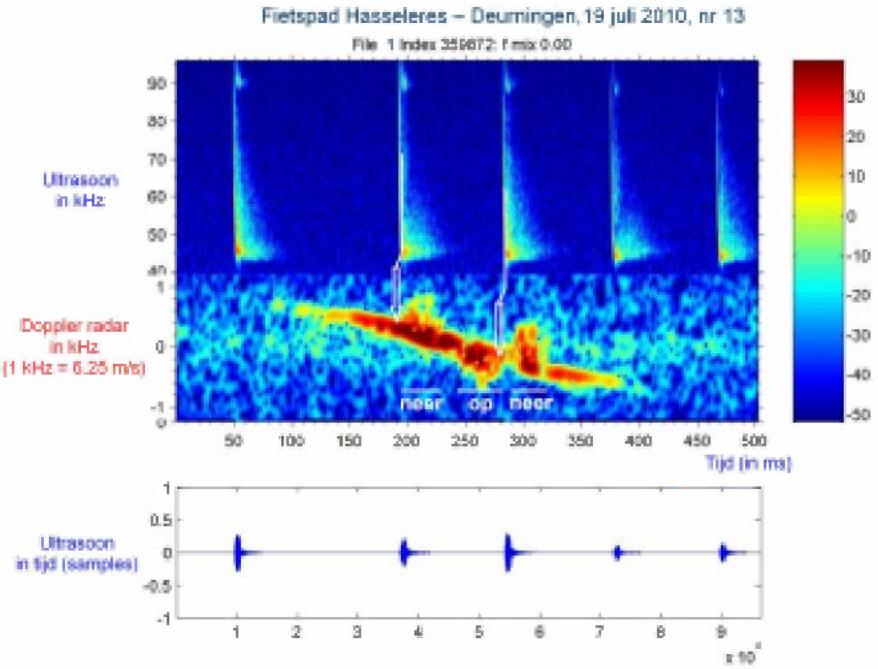

Fig. 4. Relatie tussen vleugelslag (op en neer) en ultrasone pulsen. Combinatie van tijd-frequentie-plaatjes van ultrasone pulsen en Doppler radarreflecties.

Conclusies

Vleugelslag van een laag overvliegende Gewone dwergvleermuis is goed waar te nemen met een eenvoudige 24 GHz Doppler radar. Het uitzenden van ultrasone pulsen door de vleermuis vindt gesynchroniseerd plaats met de vleugelslag. Er is een duidelijke voorkeurspositie van de ultrasone pulsen. Deze worden meestal uitgezonden rond de overgang van de opgaande naar de neergaande vleugelbeweging. Maar ook ultrasone uitzendingen midden in de opgaande vleugelbeweging komen voor.

Verder onderzoek

De onzekerheid van de positiebepaling van een ultrasone puls in tijd ten opzichte van het radarsignaal kan verkleind worden door een betere schatting van de positie van de vleermuis tijdens het uitzenden. Dit zou in een volgend experiment te realiseren zijn door gelijktijdige meting van de signalen van twee Doppler radars en twee microfoons, één radar en vier microfoons of nog beter twee Doppler radars en vier microfoons.

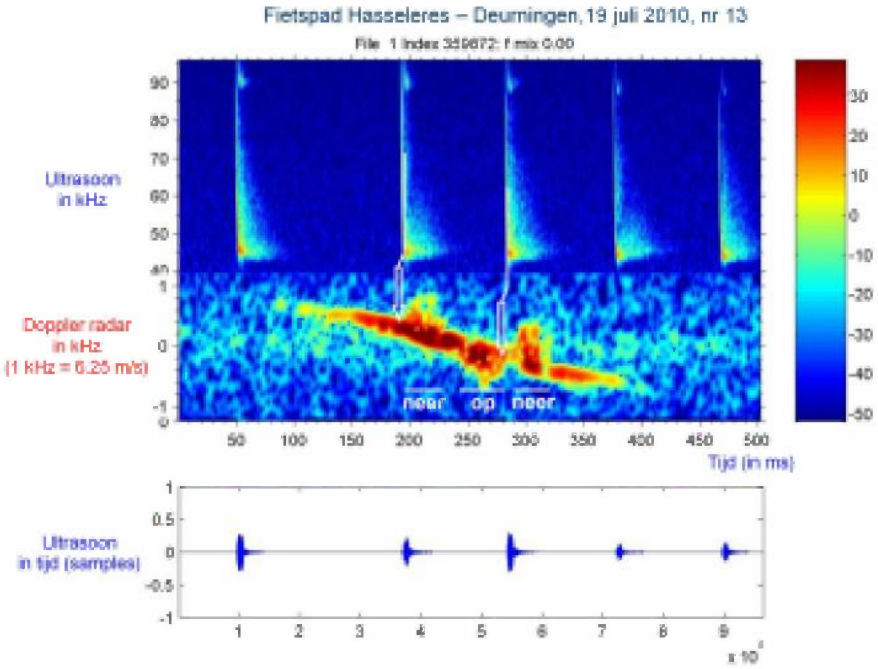

Fig. 5. Relatie tussen vleugelslag (op en neer) en ultrasone pulsen. Combinatie van tijd-frequentie-plaatjes van ultrasone pulsen en Doppler radarreflecties.

De vleugelslag van een vleermuis is veel complexer dan een afwisseling van opgaande en neergaande vleugelbewegingen. Gelijktijdige registratie van beelden met een hogesnel-heidscamera, ultrasone pulsen en Doppler radarsignalen kan een beter inzicht geven.

Literatuur

[1] Speakman, J.R. & Racey, P.A. (1991), No cost of echolocation for bats in flight, Nature 350, 421-423.
[2] Rayner, J.M.V. (1991), The cost of being a bat, Nature 350, 383-384.
[3] Schnitzler, H-U. et al. (1987), The echolocation and hunting behavior of the bat, *Pipistrellus kuhli*, J. Comp. Physiol. A 161, 267-274.
[4] Kalko, E.K.V. & Schnitzler, H-U. (1989), The echolocation and hunting behavior of Daubenton's bat, *Myotis daubentoni*, Behav. Ecol. Sociobiol. 24, 225-238.
[5] Wong, J.G. & Waters, D.A. (2001), The synchronisation of signal emission with wingbeat during the approach phase in soprano Pipistrelles (*Pipistrellus pygmaeus*), J. Exp. Biol. 204, 575-583.
[6] Koblitz, J.C. et al. (2010), Source levels of echolocation signals vary in correlation with wingbeat cycle in landing big brown bats (*Eptesicus fuscus*), J. Exp. Biol. 213, 3263-3268.
[7] Hol, W.A., 2009, Vleermuizen op de radar, presentatie VLEN-dag 2009, te downloaden via www.vleermuis.net.
[8] Hol, W.A., 2009, Dwergvleermuizen op de radar, VLEN-Nieuwsbrief 60, 11-13.
[9] Hol, W.A., 2010, Vleermuizen op de radar 2, Relatie ultrasone pulsen en vleugelslag, presentatie VLEN-dag 2010, te downloaden via www.vleermuis.net.

boekaankondiging:
'De vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika'

door: Peter Lina (phclina@telfort.nl)

De vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika (*Dietz, von Helversen & Nill*)

De Nederlandse vertaling en bewerking van het oorspronkelijke Duitse boek Handbuch der Fledermäuse Europas und Nordwestafrikas (2007) zal op 16 april a.s. op de Landelijke Zoogdierdag van de Zoogdiervereniging verschijnen. Ik heb het boek hier en daar grondig bewerkt en voor zover er ruimte beschikbaar was de laatste informatie over de behandelde soorten toegevoegd, tot zelfs de resultaten van zeer recent in Nederland uitgevoerd DNA-onderzoek aan laatvliegers uit het oosten van de Oekraïene, waaruit bleek dat we hier te maken hebben met een nieuwe soort. ISBN 978 90 5210 739 4, gebonden 19 x 24,5 cm, 400 blz., 400 kleurenfoto's, gedetailleerde zwart-wit en gekleurde grafieken, 59, 95 euro.
Ook zal in april aanstaande de tweede herziene Engelse uitgave van dit boek met de titel Bats of Britain, Europe & Northwest Africa verschijnen. Ook hierin heb ik zoveel mogelijk nieuwe informatie opgenomen. Door het inklinken van tekstvolume vanuit het Duits naar het Engels ontstond er hier en daar veel ruimte dat werd opgevuld met tekstdelen, die weer niet in de Duitse, Nederlandse, Franse en Poolse edities staan.

Over: 'De vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika'

Bron: http://www.vleermuis.net/forum/overig/literatuur-en-lezen/nieuwe-boeken.html

De meeste hebben het boek al in het Duits of Engels, maar binnenkort komt ook een Nederlandse versie op de markt: De Vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika, door Christian Dietz, Otto von Helversen & Dietmar Nill.

Dit is een vertaling, maar tegelijkertijd ook een uitgebreide bewerking van het oorspronkelijke boek wat in 2007 is verschenen. Het boek is nu al te bestellen bij bijvoorbeeld www.boekkado.nl, www.boekhandelvandervelde.nl of www.meijsnatuurboeken.com (let op boek kan pas vanaf maart geleverd worden!)

Uitgave: Tirion, ISBN: 90 5210 739 4, gebonden, 19 x 24,5 cm, 400 blz, prijs: 59,95 euro.

Is dit een nuttig boek voor in de boekenkast? Ik heb de Nederlandse versie nog niet gelezen, dus deze beoordeling gaat over de Engelse versie. Even een korte review.

In de inleiding van het boek staan een aantal boeiende samenvattingen van verschillende aspecten uit het leven van een vleermuis, zoals echolocatie, jachtstrategie, voedsel, verblijfplaatsen en sociaal gedrag. Veel nieuwe kennis uit de minder toegankelijke wetenschapsliteratuur zijn in deze inleiding samengevat. Erg handig dus, voor wie snel op de hoogte wil zijn. Het boek heeft een soortentabel, waarmee je de verschillende soorten m.b.v. morfologische kenmerken zou kunnen determineren. Alhoewel een goede poging, is deze tabel hier eigenlijk niet geschikt voor. Bovendien, dit boek is niet bepaald een veldgids (boek weegt ruim een kilo).

Als determinatie werk kun je dus beter (gratis) de Dietz en van Helversen IDkey 1 en 2 downloaden en uitprinten. (zie: www.vleermuis.net - download - artikelen)

De kern van het boek bestaat uit een beschrijving van alle op dit moment bekende Europese vleermuissoorten (dus ook de nieuwe soorten die nog maar net met DNA technieken zijn ontdekt). Per soort worden een aantal onderwerpen besproken, zoals kenmerken, echolocatie, verspreiding en habitat. Voor sommige soorten is dit wat uitgebreider gedaan dan de andere. Voor de nieuwe, zeldzame of niet algemeen in Duitsland voorkomende soorten zijn de beschrijvingen soms erg kort. Gelukkig komt de verspreiding van vleermuizen in Duitsland redelijk overeen met die van Nederland. Het boek teert nogal zwaar op kennis van de beide auteurs, dit maakt dat niet alle genoemde punten in de soortbeschrijvingen te verifiëren zijn met bronnen (literatuur verwijzingen). In een poging het boek toegankelijk te houden voor een breed publiek zijn veel soortbeschrijvingen vrij algemeen. Kenmerken die per regio kunnen fluctueren, zoals leeftijd van sexueel volwassenheid, actieradius en groep grootte) worden genoemd in als een Europees gemiddelde. Het is dan ook een naslagwerk en geen uitgebreide (en soms wat saaie) uiteenzetting van soortkenmerken (zoals bv: het Handbuch Saugetiere, band IV Fledertiere).

Conclusie: ‘’De Vleermuizen van Europa en Noordwest-Afrika” leest gemakkelijk weg en je steekt er een hoop van op. Voor de prijs zeker de moeite waard.

Anne-Jifke Haarsma

Webcam op www.vleermuis.net

Bron: http://www.vleermuis.net/afbeeldingen-en-video-s/webcam.html

www.vleermuis-net – vleermuis atlas – afbeeldingen - webcam

Webcam
Sinds 2007 is A-J Haarsma voor Natuurmonumenten bezig om een webcamera te installeren in de spouwmuren van een vleermuis verblijf. Dat is nog niet zo gemakkelijk. Hieronder een kort video verslag.

Inleiding
In Nedeland hebben bijna alle huizen spouwmuren. Een spouwmuur is een muur met een open ruimte (spouw) tussen het binnen- en buitenblad. De spouw voorkomt vochtdoorslag van buiten naar binnen en is zorgt voor isolatie tegen koude en geluid. Veel vleermuizen wonen in spouwmuren, via bijvoorbeeld een kier tussen de dakpannen en de spouwmuur kunnen ze de spouwmuur in kruipen. We willen graag weten hoe vleermuizen precies in spouwmuren wonen: zitten ze vooral aan de bovenrand, hangen ze in grote groepen in de muur of juist alleen? Dit is een kleine selectie van vragen die we zullen onderzoeken door kleine camera's in de muur te plaatsen.

Plaatsing camera's
We weten niet waar vleermuizen in een spouwmuur wonen, dus in feite is het ook heel lastig om ze daar te filmen. Wat is de meest optimale plek voor een camera? Een volgend probleem is de afmeting van de camera. Een spouwmuur is maar heel smal (ca 4 cm), er zijn dus hele smalle camera's nodig. Gelukkig is een spouwmuur wel heel groot, met één camera is het mogelijk een groot gebied te bekijken. In totaal zijn er in één vleermuisverblijf 16 camera's in de spouwmuren geplaatst. De meeste camera's kijken omhoog. De vleermuizen bevinden zich dus over het algemeen boven de camera.

Hoe reageren vleermuizen dan op een camera? Vinden ze die eng of juist niet? Hier volgen beelden van een algemene inspectie van de camera. Conclusie: goed gekeurd!

Tip: kijk ook bij *www.vleermuis.net* - **vleermuis atlas - afbeeldingen - videobeelden** voor veel meer filmpjes van vleermuizen !

Raadselachtige trek van vleermuizen langs Zeeuwse kust

door: Lucien Calle (lucalle@zeelandnet.nl)

Het is al langere tijd bekend dat vleermuizen in het najaar naar het zuidwesten trekken. Vooral de Ruige dwergvleermuis is een echte kampioen. Deze soort vliegt wel 2000 kilometer en dat is een hele prestatie voor een dier dat slechts 6 tot15 gram weegt. Dit beestje komt helemaal vanuit Noordoost Europa hierheen en overwintert in Nederland of nog iets verder naar het zuidwesten in Frankrijk.

Vleermuizen trek

Hoe die trek precies verloopt, daar is nog niet veel over bekend. Veel vleermuissoorten vliegen niet graag boven grote open wateren. Het is wat onveilig want ze hebben er geen dekking. En aan hun sonargeluid ter oriëntatie hebben ze niets, want de wal is zover weg dat ze geen echo's kunnen ontvangen. De Ruige dwergvleermuis is een soort die het wel aandurft. Deze dieren trekken soms ook over zee, gezien diverse waarnemingen op booreilanden ver uit de kust.
Ook zijn er uit de nazomer van bij Falsterbo in de zuidpunt van Zweden waarnemingen van grote groepen, blijkbaar gaat om dieren die zich verzamelen voor de trek naar Denemarken. En genetisch onderzoek heeft aangetoond dat deze minivleermuizen vanaf het continent ook doortrekken naar Engeland.

Inventariseren

Om een beter beeld te krijgen van de doortrekkende vleermuizen in Nederland is er de laatste jaren wat inventarisatiewerk verricht. De ruige dwergvleermuis wordt in de trektijd in geheel Nederland aangetroffen, maar de hoogste dichtheden zijn in de westelijke helft van het land. Er zijn aanwijzingen dat er bij de trek langs de kust stuwing plaatsvindt. Begrijpelijk, want het moet voor de dieren toch onaangenaam zijn om over brede wateren te vliegen. Ook voor Zeeland ligt de vraag nog open hoe de trekbanen precies liggen.

figuur 1: waarnemingen Ruige dwergvleermuis t/m dec 2010 van www.waarneming.nl

Zeeland 31 oktober 2010

De nacht van 31 oktober was extreem warm met een zachte zuidenwind, uitermate geschikt om trekkende vleermuizen op te sporen. Met enkele liefhebbers van zoogdieren speuren we de polders in Oost Zeeuws-Vlaanderen af. Tussen Vogelwaarde en Hulst horen we af en toe een solitair diertje. Op de speciaal hiervoor gebruikte bat-detectoren, die het ultrasone geluid omzetten in voor de mensen hoorbare, is het typerende geluid na enige oefening goed te onderscheiden. Richting Lamswaarde en Graauw neemt het aantal dieren geleidelijk aan iets toe. Aan de Zeedijk westelijk van Emmadorp wordt het steeds drukker. Het landschap is hier veel opener, geen ideaal jachtbiotoop. Dit zijn dus vrijwel allemaal trekkers!

Stuwing bij Emmadorp-Saeftinghe

Na Emmadorp gebeurt iets ongelofelijks. De detectoren blijven onophoudelijk ratelen. Een indrukwekkende stroom vleermuizen bezorgt ons een flinke portie kippenvel. In de felle lichtbundels van

de auto zien we wat laagvliegende dieren passeren. De meesten volgen de Zeedijk in westelijke richting. Slechts af en toe vliegt er een dier een stukje terug of gaat even achter een insect aan. De stroom houdt na de Gasdam ineens op. Verder naar het oosten tellen we nog slechts een enkel dier. Raadselachtig. *Waar komen deze dieren allemaal vandaan?*

Al redenerend komen we op de volgende verklaring: een groot deel van de trekkers vliegt liever niet over de brede Deltawateren en trekt dus oostelijk langs Zeeland naar het zuiden. Bij Saeftinghe is de eerste plek waar een smalle oversteek over de Schelde mogelijk is. Verder naar het zuiden wordt de Schelde wel smaller, maar onaantrekkelijk door het fel verlichte industriegebied. Over Saeftinghe naar het zuiden vliegend is de Gasdam daar dan de eerste dijk die ze in het schor tegen komen.
Als de dieren deze dijk in zuidwestelijke richting volgen komen ze net oostelijk van Emmadorp aan "wal". Dit zorgt hier dus voor een flinke opstuwing. Aan de wal aangekomen kunnen de dieren via allerlei routes verder naar het zuidwesten vliegen. Vandaar dat vanaf Emmadorp de stroom zich weer verdunt. Het blijft een heorie natuurlijk, maar tot nu toe heeft geen van de geconsulteerde deskundigen het tegengesproken. Als u een betere verklaring kunt bedenken, dan horen we dat vanzelfsprekend graag.

Handreiking verblijfplaatsen zoeken (zonder detector)

bron: http://www.vleermuis.net/inleiding/blog.html

Vleermuizen zijn zeer trouw aan hun verblijfplaats en keren er jaar na jaar terug. Om de vleermuizen goed te kunnen beschermen is het waardevol de exacte locatie van de verblijfplaatsen te weten. Het is vrij eenvoudig om verblijfplaatsen van vleermuizen op te sporen, ook zonder detector. Help mee en ontdek zelf een kolonie vleermuizen!

Zwermen opsporen: voordat vleermuizen de verblijfplaats binnen gaan zwermen ze voor de invliegopening. Ze vliegen heen en weer rond de opening en af en toe wordt de muur of boomstam aangetikt. Zo'n grote groep druk-heen-en-weer-vliegende vleermuizen is eenvoudig waar te nemen, ook zonder detector. Het gebruik van een batdetector maakt het opsporen van een kolonie wel gemakkelijker. Een grote groep vleermuizen maakt namelijk een hoop lawaai op de detector; dat is niet te missen. Bekijk eens deze filmpjes van zwermende en uitvliegende vleermuizen: www.vleermuis.net/vleermuisafbeeldingen/video-beelden.html

Tijdstip: het zwermtijdstip verschilt per soort en is afhankelijk van het weer en het seizoen. De meeste vleermuizen zwermen echter tijdens de ochtendschemer, half uur voor tot half uur na zonsopkomst. Omdat het tijdstip van zonsopkomst in de loop van het jaar verschuift, staan in de tabel per maand de beste inventarisatietijden.

Maand	Inventariseren	Zonsopkomst 2011:	*1e dag v/d maand*	*30e dag v/d maand*
Mei	5:00 - 6:30 uur (1,5 uur)		6.11 uur	5.27 uur
Juni	4:45 - 6:15 uur (1,5 uur)		5:26 uur	5:23 uur
Juli	5:00 - 6:30 uur (1,5 uur)		5:24 uur	6:00 uur
Augustus	5:30 - 7:00 uur (1,5 uur)		6:01 uur	6:49 uur

N.B. Denk erover of het verstandig is om alleen op pad te gaan, in verband met de persoonlijke veiligheid.

Gebied: de inventarisatie kan lopend of per fiets worden uitgevoerd. In 1 á 2 uur kunnen enkele straten of kan een buurt doorzocht worden; dat wil zeggen een gebied van 25 ha = 500*500 meter = ¼ km-hok. Houd als stelregel aan dat dezelfde locatie elke 10 minuten weer gepasseerd wordt, zodat geen zwermende vleermuizen gemist worden.

Mooi weer: bij slecht weer vliegen de vleermuizen niet uit of gaan ze eerder terug. Ga daarom vooral op pad als het mooi weer is: nachttemperatuur >10°C, geen regen en windkracht <4 Bft.

Meenemen: naast pen en papier of een kaart is het aan te raden een zaklamp mee te nemen om de invliegopening op te sporen. Een hoofdlamp is makkelijk bij het schrijven. Als je een GPS hebt is dat helemaal handig voor het noteren van de coördinaten.

Waarnemingen delen: probeer na het vinden van zwermende vleermuizen de invliegopening te ontdekken. Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan de provinciale werkgroep of de Zoogdiervereniging. Ook zijn de volgende websites aan te raden: www.waarneming.nl, www.zoogdieratlas.nl. Geef ook waarnemingen van egels en vogels (www.sovon.nl) door. Voor het vaststellen van de soort is een batdetector nodig.

Noteer het volgende:
- Inventariseerder: (naam)
- Datum: ……..
- Locatie: (provincie, plaats, straat + nr)
- Km-hok: X: … / Y: …
- Invliegopening: (omschrijving, evt. met foto)
- Soort: (indien bekend)

Veel plezier met inventariseren en een goede 'vangst'!

Vleermuis Werkgroep Nederland: Anne-Jifke, Annemieke, Carolien, Leonie, René en Saskia

Waar verblijven vleermuizen?

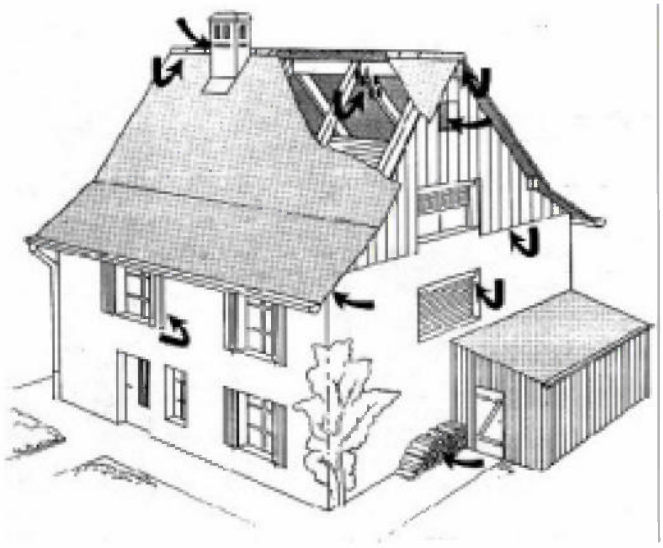

Waar zitten vleermuizen in gebouwen:

- In de spouwmuur achter een spouwgat, rooster of dilitatievoeg (= verticale spleet in metselwerk)
- Op de kopgevel waar de dakpannen over de rand steken
- Achter de dakrand via een kier aan de onderzijde
- Onder het dak, tussen dak en dakbeschot
- Onder de dakpannen via een scheefliggende dakpan
- Achter gevelbeplating of –betimmering via een kier
- Achter een reclamebord tegen de gevel
- Achter een loszittende loodslabbe, bijvoorbeeld bij de schoorsteen of dakkapel
- In een schoorsteen achter een kier of rooster
- Achter luiken
- Achter of tussen de buitenzonwering
- In de balkonvloer (bij flats)

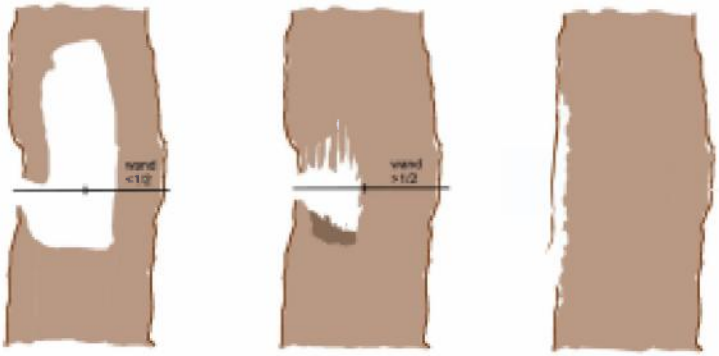

Waar zitten vleermuizen in bomen:

- in een boomholte
- in een spechtengat
- achter de losse schors
- -in een scheur of spleet in de stam
- in een scheur of spleet op een tak
- tussen de klimop
- in levende en dode bomen

Agenda

Cursus Vleermuizen en Planologie

Datum: 29 maart t/m 12 april 2011
Organisatie: Zoogdiervereniging
Locatie: Natuurplaza, Nijmegen
Kosten: € 960,-
Contact: Roline Eikeboom, secretariaat@zoogdiervereniging.nl, 024 - 7410500
Informatie: www.zoogdiervereniging.nl/cursussen

Programma:
De cursus richt zich in zes dagdelen, o.a. aan de hand van case studies op:
- de ecologie en het landschapsgebruik van vleermuizen
- de eisen die de Flora- en Faunawet, tegen de n achtergrond van de Europese Habitatrichtlijn, de Bats Agreement en m.e.r. richtlijnen, stelt aan hoe er met vleermuizen in planologische processen omgegaan wordt.
- welke gegevens beschikbaar moeten zijn om conflicten en effecten te kunnen beoordelen, en effectieve maatregelen voor mitigatie en compensatie te kunnen plannen.
- het interpreteren van de gegevens uit de bestaande databanken, gericht op de problemen en kansen in het planologische proces.
- het actief verzamelen (inventariseren/diverse methoden) en interpreteren van gegevens, gericht op de problemen en kansen in het planologische proces.
- de eisen aan gebruikte methoden en inventarisatie-intensiteit.de bruikbaarheid van gegevens vanuit verschillende methoden.
- de eisen die er aan de kennis en vaardigheden van degenen die gegevens verzamelen en interpreteren moeten worden gesteld.
- hoe in een offerteverzoek of de offerte het uit te voeren 'onderzoek naar vleermuizen' duidelijk kan worden gespecificeerd, en hoe een offerte op inhoudelijke kwaliteit kan worden beoordeeld.
- de consequenties van het nieuwe toetsingskader

Bewerken houtwolcementplaten voor overwintering vleermuizen

Datum: zaterdag 02 april 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Rudy van der Kuil, rudyvanderkuil@gmail.com.

Programma:
Een praktische beschermings klus. We gaan houtwolcementplaten bewerken en geschikt maken als wegkruipruimte voor vleermuizen in winterobjecten als bunkers en forten (die hier een tekort aan hebben). We gaan dit uitvoeren in een werkplaats in Den Haag.

Vleermuiscursus Leusden

Datum: 7 april, 19:00 uur; de excursie start rond 20:30 uur.
Locatie: Centrum voor Natuur en Milieu 'De Schoolsteeg', Hamersveldseweg 107
Organisatie:
Contact: Maaike de Winter, schoolsteeg@leusden.nl, tel. 033-4961732.
Informatie: Zoogdieratlas Utrecht, www.zoogdieratlas.nl

Programma:
Vleermuisdeskundige Zomer Bruijn gaat deze avond eerst iets vertellen over vleermuizen, daarna neemt hij de aanwezigen mee op excursie naar de IJsbreker.

Landelijke Zoogdierdag

Datum: 16 april
Organisatie: Zoogdiervereniging
Locatie: nog onbekend
Contact: Secretariaat Zoogdiervereniging, secretariaat@zoogdiervereniging.nl, 024-7410500

Programma:
De Landelijke Zoogdierdag 2011 staat in het teken van vleermuizen.
Ook zal er een Algemene Ledenvergadering van de Zoogdiervereniging plaatsvinden.

Informatie over het programma en de locatie volgt

Vleermuizen Monstertocht omgeving Rotterdam

Datum: zaterdagavond 23 april 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Kees Mostert, kmos@xs4all.nl

Agenda

Programma;
Na de jaarlijkse bijeenkomst en het eten gaan we in samenwerking met Buro Stadsnatuur een aantal gebieden inventariseren op vleermuizen rondom Rotterdam. Het gaat onder meer om IJsselmonde, Midden-Delfland en Zuidplaspolder. Twee dagen voor de excursie komt de definitieve bevestiging aan de mensen die zich hebben opgegeven of de excursie doorgaat in verband met de weersvooruitzichten.

Cursus herkennen vleermuiswaarden Quickscans (2 dagen)

Datum: 10 t/m 19 mei
Organisatie: Zoogdiervereniging
Locatie: Congrescentrum Antropia
Kosten: € 700,-
Contact: Roline Eikeboom, secretariaat@zoogdiervereniging.nl, 024 - 7410500
Informatie: www.zoogdiervereniging.nl/cursussen

Programma:
Tijdens het theoriedeel wordt ingegaan op:
functie van een potentie inschatting in het toetsingsproces;
- het herkennen van geschikte verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden vanuit de ecologie van de verschillende soorten vleermuizen;
- het herkennen van sporen van de (recente) aanwezigheid van vleermuizen;
- het zoeken naar vleermuizen in bepaalde verblijfplaatsen;
- het begrijpbaar en helder rapporteren van je bevindingen.

In het praktijkdeel wordt deze kennis toegepast in twee of drie verschillende cases:
- beoordelen gebouw(-en) op vleermuizen;
- beoordelen bosgebied of laan op verblijfplaatsen van vleermuizen;
- beoordelen groter gebied of vliegroutes en foerageergebieden.

Batdetectorworkshop Achterhoek

Datum: 12 t/m 15 mei
Organisatie: Zoogdiervereniging
Locatie: Noorddijk (bij Neede)
Kosten: €995,-
Contact: Roline Eikeboom, secretariaat@zoogdiervereniging.nl, 024 - 7410500
Informatie: www.zoogdiervereniging.nl/cursussen

Programma:
Een greep uit de onderwerpen die tijdens de workshop aan bod komen zijn:
- typen batdetectors; hun mogelijkheden en beperkingen
- jachtstrategie in relatie tot sonarkarakteristieken
- herkenning van vleermuizen aan de hand van het geluid uit een heterodyne batdetector

'Hokkenvulactie' vleermuizen voor de Gelderse Zoogdieratlas.nl

Datum: vrijdag 20 mei 2011 20:00 -23:30 uur
Locatie: Westelijk van Veluwe – 20 mei
Organisatie: Vlegel
Contact: Tjeerd Kooij, tkooij@ekoza.nl of Neeltje Huizenga, neeltje.huizenga@zoogdiervereniging.nl
Informatie: www.zoogdieratlas.nl, Zoogdieratlas Gelderland

Programma:
In 2010 zijn er diverse oproepen geweest om vleermuiswaarnemingen door te geven en die hebben al heel wat nieuwe gegevens opgeleverd. In een aantal regio's zijn er door Vlegeleden excursies geweest om witte plekken op te vullen. Ook in 2011 willen we nog zoveel mogelijk waarnemingen verzamelen in het kader van de zoogdieratlas.

Met name bij de algemene vleermuissoorten (o.a. gewone dwergvleermuis, watervleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger) zijn er nogal wat witte gebieden in Gelderland. Om de hoeveelheid waarnemingen van deze soorten voor de Zoogdieratlas te doen toenemen, organiseren we op diverse data een hokken vulactie met de auto! We willen met een aantal auto's (3 personen per auto) de 'witte' gebieden in Gelderland langs gaan rijden en zowel vanuit de auto, als zo nu en dan te voet waarnemingen noteren.

We zijn op zoek naar personen die:
- willen rijden (er staat een km vergoeding tegenover)

Agenda

- vleermuizen met een bat-detector herkennen
- route bepalen / waarnemingen noteren

De volgende gebieden gaan we heen:
Westelijk van Veluwe – 20 mei
Betuwe (midden) – 18 juni
Betuwe (westelijk deel) – 16 juli
Achterhoek (Zuid-Oostelijk deel) 19 augustus

Mocht je op andere data zelfstandig op stap willen om hokken te vullen kan dat natuurlijk, laat het ons dan wel even weten dan kunnen we bekijken welke gebieden nog leeg zijn.

Rosse vleermuis telling Den Haag

Datum: vrijdagavond 27 mei 2011, 21.30-22.30 uur
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Kees Mostert, kmos@xs4all.nl

Programma:
Op vrijdagavond 27 mei gaan we via een zo groot mogelijk aantal telposten bepalen waar en hoeveel rosse vleermuizen er vanuit de kolonies naar een aantal foerageerplaatsen vliegen. De telling duurt naar verwachting een uur (21.30-22.30 uur).

Verblijfplaatsen vleermuizen landgoederen Den Haag

Datum: zaterdagochtend en avond 04 juni 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Kees Mostert, kmos@xs4all.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:
We gaan in de laatste resterende landgoederen en duinbossen van Den Haag en Wassenaar kraamkolonies zoeken zoals Meer & Bosch, Hyacintenbos en een aantal landgoedjes langs de Vliet. In vroege de ochtend wordt er naar kolonies gezocht en deze worden in de avond geteld. Het zoeken gebeurt overwegend in kleine groepjes, is fietsen meestal mogelijk. Het tellen van uitvliegers kan hopelijk gewoon tegen een lichte hemel, anders worden infraroodcamera's ingezet. Er zijn zeker kolonies van watervleermuis en rosse vleermuis aanwezig en mogelijk ook van grootoorvleermuis.

Meervleermuis simultaantelling

Datum: Vrijdagavond 17 juni 2011
Organisatie: Anne-Jifke Haarsma, ahaarsma@dds.nl

Programma:
Op vrijdag avond 17 juni willen we proberen alle 5 (bekende) kraamverblijven van meervleermuizen in Zuid-Holland te tellen. Door op dezelfde dag (simultaan) een telling uit te voeren, worden dieren niet dubbel geteld en kan een nauwkeuriger beeld gekregen worden van de populatie afmeting. Per verblijf zijn 2 tot 5 tellers nodig. Kun je tot 300 tellen en lijkt het je leuk mee te helpen, geef je dan (ruim) van te voren op bij A-J.

'Hokkenvulactie' vleermuizen voor de Gelderse Zoogdieratlas.nl

Datum: 18 juni 2011 20:00 -23:30 uur
Locatie: Betuwe (midden) – 18 juni
Organisatie: Vlegel
Contact: Tjeerd Kooij, tkooij@ekoza.nl of Neeltje Huizenga, neeltje.huizenga@zoogdiervereniging.nl
Informatie: www.zoogdieratlas.nl, Zoogdieratlas Gelderland

Programma
In 2010 zijn er diverse oproepen geweest om vleermuiswaarnemingen door te geven en die hebben al heel wat nieuwe gegevens opgeleverd. In een aantal regio's zijn er door Vlegeleden excursies geweest om witte plekken op te vullen. Ook in 2011 willen we nog zoveel mogelijk waarnemingen verzamelen in het kader van de zoogdieratlas.

Met name bij de algemene vleermuissoorten (o.a. gewone dwergvleermuis, watervleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger) zijn er nogal wat witte gebieden in Gelderland. Om de hoeveelheid waarnemingen van deze soorten voor de Zoogdieratlas te doen toenemen, organiseren we op diverse data een hokken vulactie met de auto!
We willen met een aantal auto's (3 personen per auto) de 'witte' gebieden in Gelderland langs gaan rijden en zowel vanuit de auto, als zo nu en dan te voet waarnemingen noteren.

Agenda

We zijn op zoek naar personen die:
- willen rijden (er staat een km vergoeding tegenover)
- vleermuizen met een bat-detector herkennen
- route bepalen / waarnemingen noteren

De volgende gebieden gaan we heen:
Westelijk van Veluwe – 20 mei
Betuwe (midden) – 18 juni
Betuwe (westelijk deel) – 16 juli
Achterhoek (Zuid-Oostelijk deel) 19 augustus

Mocht je op andere data zelfstandig op stap willen om hokken te vullen kan dat natuurlijk, laat het ons dan wel even weten dan kunnen we bekijken welke gebieden nog leeg zijn.

Simultaantelling boombewonende vleermuizen omgevingSassenheim en Voorhout
Datum: vrijdagavond 1 juli 2011, 21.00-23.00 uur
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Bart Noort, bart@vleermuis.org
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:
Op vrijdagavond 1 juli gaan we in een aantal groengebieden in de omgeving Sassenheim, Voorhout kolonies boombewonende vleermuizen tellen. We zijn met name geinteresseerd in de verspreiding van de rosse vleermuis. De telling duurt naar verwachting twee uur (21.00-23.00 uur).

'Hokkenvulactie' vleermuizen voor de Gelderse Zoogdieratlas.nl
Datum: 16 juli 2011 20:00 -23:30 uur
Locatie: Betuwe (westelijk deel) – 16 juli
Organisatie: Vlegel
Contact: Tjeerd Kooij, tkooij@ekoza.nl of Neeltje Huizenga, neeltje.huizenga@zoogdiervereniging.nl
Informatie: www.zoogdieratlas.nl, Zoogdieratlas Gelderland

Programma
In 2010 zijn er diverse oproepen geweest om vleermuiswaarnemingen door te geven en die hebben al heel wat nieuwe gegevens opgeleverd. In een aantal regio's zijn er door Vlegeleden excursies geweest om witte plekken op te vullen. Ook in 2011 willen we nog zoveel mogelijk waarnemingen verzamelen in het kader van de zoogdieratlas.

Met name bij de algemene vleermuissoorten (o.a. gewone dwergvleermuis, watervleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger) zijn er nogal wat witte gebieden in Gelderland. Om de hoeveelheid waarnemingen van deze soorten voor de Zoogdieratlas te doen toenemen, organiseren we op diverse data een hokken vulactie met de auto! We willen met een aantal auto's (3 personen per auto) de 'witte' gebieden in Gelderland langs gaan rijden en zowel vanuit de auto, als zo nu en dan te voet waarnemingen noteren.

We zijn op zoek naar personen die:
- willen rijden (er staat een km vergoeding tegenover)
- vleermuizen met een bat-detector herkennen
- route bepalen / waarnemingen noteren

Mocht je op andere data zelfstandig op stap willen om hokken te vullen kan dat natuurlijk, laat het ons dan wel even weten dan kunnen we bekijken welke gebieden nog leeg zijn.

'Hokkenvulactie' vleermuizen voor de Gelderse Zoogdieratlas.nl
Datum: 19 augustus 2011 20:00 -23:30 uur
Locatie: Achterhoek (Zuid-Oostelijk deel) 19 augustus
Organisatie: Vlegel
Contact: Tjeerd Kooij, tkooij@ekoza.nl of Neeltje Huizenga, neeltje.huizenga@zoogdiervereniging.nl
Informatie: www.zoogdieratlas.nl, Zoogdieratlas Gelderland

Programma
In 2010 zijn er diverse oproepen geweest om vleermuiswaarnemingen door te geven en die hebben al heel wat nieuwe gegevens opgeleverd. In een aantal regio's zijn er door Vlegeleden excursies geweest om witte plekken op te vullen. Ook in 2011 willen we nog zoveel mogelijk waarnemingen verzamelen in het kader van de zoogdieratlas.

Met name bij de algemene vleermuissoorten (o.a. gewone dwergvleermuis, watervleermuis, rosse

Agenda

vleermuis en laatvlieger) zijn er nogal wat witte gebieden in Gelderland. Om de hoeveelheid waarnemingen van deze soorten voor de Zoogdieratlas te doen toenemen, organiseren we op diverse data een hokken vulactie met de auto!
We willen met een aantal auto's (3 personen per auto) de 'witte' gebieden in Gelderland langs gaan rijden en zowel vanuit de auto, als zo nu en dan te voet waarnemingen noteren.

We zijn op zoek naar personen die:
- willen rijden (er staat een km vergoeding tegenover)
- vleermuizen met een bat-detector herkennen
- route bepalen / waarnemingen noteren

Mocht je op andere data zelfstandig op stap willen om hokken te vullen kan dat natuurlijk, laat het ons dan wel even weten dan kunnen we bekijken welke gebieden nog leeg zijn.

Nacht van de Vleermuis 2011
Datum: 26-28 augustus 2011
Informatie: volgt, zie www.vleermuis.net

Vleermuizen op kerkzolders Alblasserwaard / Vijfheerenlanden
Datum: zaterdag 3 september 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Bart Noort, bart@vleermuis.org
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:
We gaan op 3 september een aantal kerkzolders inventariseren die in het recente verleden bewoond werden door kolonies grootoorvleermuizen en soms ook andere soorten, zoals baardvleermuis.

Roepende vleermuizen rond Leusden
Datum: 8 september
Locatie: en tijd zijn nog onbekend.
Organisatie: Centrum voor Natuur en Milieu 'De Schoolsteeg', Leusden.
Informatie: Zoogdieratlas Utrecht, www.zoogdieratlas.nl

Programma:
Eric Jansen van de Vleermuiswerkgroep Utrecht neemt jullie mee naar buiten om op zoek te gaan naar roepende vleermuizen. In deze tijd van het jaar vindt bij veel vleermuissoorten de paring plaats. Mannetjes van rosse vleermuizen en van dwergvleermuizen lokken vrouwtjes door naar ze te roepen. Dit geluid is voor mensen hoorbaar zonder bat detector.

Nestkasten controle vleermuizen in Loetbos en Kralingse Bos
Datum: zaterdag 17 september 2011 -
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Gerben Achterkamp, gerben_a@dds.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:
Op zaterdag 17 september gaan we een groot aantal nestkasten controleren op het voorkomen van met name ruige dwergvleermuizen. In de kasten worden uiteindelijk meestal vele tientallen vleermuizen aangetroffen.

Vleermuizen Monstertocht Haaglanden en Rijnstreek
Datum: zaterdagavond 01 oktober 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Kees Mostert, kmos@xs4all.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Programma:
Vanavond gaan we een aantal gebieden inventariseren op vleermuizen in de Haaglanden en de Rijnstreek. Twee dagen voor de excursie komt de definitieve bevestiging aan de mensen die zich hebben opgegeven of de excursie doorgaat in verband met de weersvooruitzichten.

Zoeken naar de tweekleurige omgeving Leiden
Datum: vrijdagavond 28 oktober 2011
Organisatie: Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland
Contact: Gerben Achterkamp, gerben_a@dds.nl
Informatie: www.zwgzh.nl

Agenda

Programma:
Voorafgaand aan de jaarlijkse bijeenkomst gaan we op een aantal kansrijke locaties in de ruime omgeving van Leiden op zoek naar tweekleurige vleermuizen. Dit zijn gebieden waar in de afgelopen jaren vondsten en/of foeragerende dieren zijn gehoord. Dit zijn onder meer enkele parken in Zoetermeer en enkele locaties in Den Haag en Rotterdam. Liefst met zoveel mogelijk mensen zodat we veel zoveel mogelijk locaties met twee mensen kunnen bezoeken.
Zoogdierenwerkgroep Zuid-Holland biedt enthousiastelingen een slaapplaats en ontbijt aan zodat iedereen 's ochtens vroeg fris en op tijd naar de VLEN-dag in Naturalis kan.

Vlen-dag 2011

Datum: 29 oktober 2011, 10:00-17:00 uur
Locatie: Naturalis, Darwinweg 2, 2333 CR Leiden, 071-5687600, publieksingang Pesthuislaan
Parkeren: Navigatieadres parkeerplaats Het parkeerterrein op de kruising Darwinweg/Hipocratespad heeft geen postadres.
Contact: Annemieke Oudehand, a_ouwehand@yahoo.com
Informatie: www.vleermuis.net

Programma:
De jaarlijkse Vlendag komt er weer aan en is wederom op de laatste zaterdag van oktober. De Vlendag is een dag met lezingen over vleermuizen, vleermuisonderzoek en andere vleermuiswetenswaardigheden. Tevens is de Vlendag een dag waarop alle personen die geïnteresseerd zijn in vleermuizen elkaar kunnen ontmoeten. De Vlendag zal dit jaar worden gehouden in Naturalis te Leiden.

- advertentie -

BioQuip

Het adres voor vleermuisdetectors

Tevens veerunsters en zoogdiervallen

E. de Boer van Rijkstraat 13
2331 HH Leiden

tel.: 071 -531 49 79
fax: 071 -576 62 68
e-mail: bioquip@zonnet.nl
website: www.bioquip.nl

ook tijdens de avonduren bereikbaar

Adressen

Vleermuiswerkgroep Nederland
Secretaris: Anne Jifke Haarsma, tel: 06 - 16392155, Rijnlaan 153, 2105 XM Heemstede.
Publiciteit en Ledenadministratie: Saskia Roselaar, saskiaroselaar@hotmail.com.
Overige bestuursleden: René Janssen, tel: 06-45454914, Leonie de Kluys, tel: 06 - 41482817, Carolien van der Graaf, tel: 070 - 8892222, Annemieke Ouwehand, tel: 026-4951448, www.vleermuis.net, e-mail: vlen@vleermuis.net

Zoogdiervereniging
Radboud Universiteit, Natuurplaza (Mercator III), Toernooiveld 1, tel: 024-7410500, site: www.zoogdiervereniging.nl,
Wintertellingen: Vilmar Dijkstra, e-mail: v.dijkstra@vzoogdiervereniging.nl
Databankbeheerder: Martijn Vanoene zoogdier@zoogdiervereniging.nl of martijn.vanoene@zoogdiervereniging.nl

Provinciale Werkgroepen

Friesland: **Fryske Feriening foar Fjildbiology (FFF)**
Coördinator: Teddy Dolstra, tel: 0621 686354, Weerdijk 13, 8488 GN Nijeholtwolde, e-mail: tdolstra@xs4all.nl

Groningen: **Vleermuiswerkgroep Groningen**
Contactpersoon: Klarissa Nienhuys, van Speykstraat 16, 9726 BL Groningen, 050-312 0741, e-mail: klnienhuys@zonnet.nl

Drenthe: **Vleermuiswerkgroep Drenthe (VLED)**
Provinciaal coördinator: Reinier Meijer, tel: 0592 - 372359, Zwartwatersweg 103, 9402 SM Assen, e-mail: vled@vzz.nl

Overijssel: **ZWG- Overijssel**
Secretariaat: p/a N & M Overijssel
Contactpersoon: Henk Mellema, tel: 06 42948903, Korenbloemstraat 114, 8013 XM Zwolle, e-mail: henkmellema@planet.nl

Vleermuiswerkgroep Deventer
Contactpersoon: Tom Dekker Molenweg 69 7431BH Diepenveen, tel: 06 54623388, e-mail: tom@imd-ma.nl

Gelderland: **VLEGEL**
Secretaris: Hans Hartvelt, tel. 0318-430898, Lijsterbeslaan 7, 6721 CW Bennekom, e-mail: secretariaat@vlegel.org
Wintertellingen: Gerhard Glas, tel. 026-4432879

Flevoland:
Contactpersoon: Jeroen Reinhold, tel: 0320 - 231971, Archipel 35-44, 8224 HK Lelystad, e-mail: reinhold@landschapsbeheer.net

Noord-Holland: **NOZOS**
Contactpersoon: Joy de Wit, tel: 020 - 6974518, Veldhuizenstraat 82, 1106 DH Amsterdam, e-mail: wittrans@xs4all.nl

Gooise Vleermuiswerkgroep (GVW)
Contactpersoon: Paul Keuning, pw.keuning@ziggo.nl
website: www.gooivleer.tk

Zuid-Holland: **ZWG- ZH**
Contactpersoon: Kees Mostert, 015-2145073 Palamedestraat74, 2612 XS Delft, info@zwgzh.nl

Utrecht: **VLEU**
Contactpersoon: Eric Jansen, tel: 030 - 2722644, Vermeulenstraat 164, 3572 WT Utrecht, e-mail: eajansen@zonnet.nl
Monitoring: Zomer Bruijn, tel: 033 - 4622974), Nieuwstraat 23, 3811 JX Amersfoort

Noord-Brabant: **VWG-NB**
Contactpersoon: Fraqns Hijnen
Wintertellingen: René Janssen
Kastecoordinator: Henk de Wit, 073-5321664, jfgdewit@home.nl
vleermuis.brabant@planet.nl

Vleermuisstichting Noord Brabant
Contactpersoon: Ad van Poppel, tel: 013 - 4552030, Griegstraat 449, 5011 HL Tilburg

Limburg: **ZWG-NHGL**
Contactpersoon / monitoring: Ludy Verheggen, tel: 043 - 3641166, Lijsterbeslaan 22, 6241 AN Bunde, e-mail ludy.verheggen@vzz.nl
Wintertellingen mergelgroeven: Jos Cobben, tel: 043 - 3252776
Netwerk Klachtenafhandeling IKL: Jan Kluskens, tel: 0475 - 386430

Zeeland: **ZWG- Zeeland**
Contactpersoon: Nanning-Jan Honingh (tel: 0113 - 548119) Schoondijksedijk 35, 4438 AE Driewegen, e-mail: nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl